

УДК 81:340.115

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Дробчак А.Л., старший викладач
кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»

Дробчак В.М., викладач суспільних дисциплін
Гірничо-електромеханічний коледж
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

У статті проаналізовано проблеми сучасного суспільства, що стосуються правової культури соціуму та побудови нових моделей формування мовних навичок у міжкультурному просторі.

Ключові слова: правова культура, державні інститути, мовні чинники, просторові характеристики.

В статье проанализированы проблемы современного общества, касающиеся правовой культуры социума и построения новых моделей формирования речевых навыков в межкультурном пространстве.

Ключевые слова: правовая культура, государственные институты, речевые факторы, пространственные характеристики.

Drobchak A.L., Drobchak V.M. LEGAL CULTURE PROBLEMS OF MODERN SOCIETY IN INTERCULTURAL SPACE

The article analyzes the problems of modern society concerning the legal culture of the society and the construction of new models for the formation of speech skills in intercultural space.

Key words: legal culture, state institutions, speech factors, spatial characteristics.

Постановка проблеми. Історія державності свідчить про те, що на процес формування й розвитку та своєрідності політико-правової культури істотний вплив чинили такі фактори, як особливості геополітичного положення країни (між Сходом і Заходом), її просторові характеристики та кліматичні умови, багатоетнічний склад населення, характер і рівень господарської діяльності, соціокультурний побут, традиції й вірування, переважно військовий характер зовнішньої політики, особистісні характеристики та властивості правителів (особливо в умовах утвердження інститутів деспотичної, самодержавної, монархічної, абсолютистської, імперської, а потім і партійно-диктаторської влади).

Звичайно, правова культура відсутня без наступності всього найкращого з минулої історії держави, проте вона також не буде успішно розвиватись без залучення до правових культур інших народів. Досвід недавнього минулого нашої країни показав, які сумні наслідки мають спроби обмежити культуру, у тому числі й правову, лише власними рамками. Правова культура повинна акумулювати в собі прогресивні досягнення всіх типів правових культур як сучасних, так і минулих

епох. Питання полягає тільки в тому, як, що та в ім'я чого, з якою метою запозичити із цих культур. Від цього залежать результати окресленого процесу.

З давнини взаємопроникнення культур було одним із важливих чинників розвитку правових і державних інститутів. Сьогодні навряд чи можна знайти класично чисту національну правову культуру. Усі вони являють собою симбіоз місцевої та зовнішньої, інонаціональної чи такої, що отримала міжнародне визнання, взаємодії. При цьому дуже важливо, щоб освоєння чужого досвіду не перетворилось на примусове насадження та сліпе копіювання запозичених інститутів і реалій, оскільки це не дасть очікуваного ефекту. Такий процес має бути творчим, критичним та обмеженим.

Постановка завдання. На певному етапі свого розвитку ми починаємо виходити більше зі створених нами моделей, ніж із зовнішньої дійсності. Тому під час вивчення іншої культури та мови (іноземної) починається «боротьба» створеної й створюваної мовних структур. Щоб уникнути невиправданих «втрат», важливо вбудовувати нову модель у постійному співвідношенні з тим, що вже існує та добре працює. Крім того,

багато закономірностей створення наявної моделі можуть бути добре адаптовані для розвитку подальших.

Усе викладене в статті також важливе для розвитку мовної інтуїції й почуття мови в культурі, оскільки знання про те, як влаштована модель, осягнення логіки її побудови дають нам змогу прогнозувати те, що ще не відоме, з огляду на загальні уявлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж почати навчання англійської мови, важливо загалом усвідомити основні відмінності моделей побудови англійської й рідної мов. Будучи дітьми, ми активно усвідомлюємо власний досвід, модель навколишнього світу та водночас розвиваємо способи пізнання цього світу і взаємодії з ним. Один із найважливіших інструментів взаємодії й пізнання світу – мова, що сама по собі є цілісною моделлю.

Російська та англійська мови належать до індоєвропейської сім'ї мов, зокрема, російська мова – до східнослов'янської гілки, а англійська мова – до германської гілки мов. Тому основною помилкою людей, які вивчають іноземну мову, є спроба дослівного перекладу з однієї мови іншою. Це призводить до неправильної побудови речень і, відповідно, до спотворення розуміння мови співрозмовником. У зв'язку із цим рекомендуємо, перш ніж починати вивчення іноземної мови, ознайомитись насамперед з основними відмінностями іноземної мови від рідної. Це допоможе усвідомлено розвивати свою мовну компетентність, формувати почуття мови, освоювати ключові правила побудови речень та утворення слів, таким чином створюючи фундамент для подальшого зведення «будівлі».

Отже, далі розглянемо основні відмінності слов'янських (на основі російської) та англійської мов.

1. Російська мова – синтетична, тобто основну частину роботи в реченні виконують закінчення, у кожного слова є своя форма. Англійська мова – аналітична, де основна роль у реченні належить дієслову (присудку). І сенс речення буде залежати від того, у якій формі використовується дієслово, яке, на відміну від російської мови, показує, як саме протікає дія.

2. В англійській мові існує суворий порядок слів у реченні: на початку думки позначається предмет, про який іде мова, потім – дія, далі – вказівка на цей предмет (об'єкт), і лише після цього – обставина як вказівка на умови того, що відбувається в дії.

3. Інша відмінність полягає в тому, що в англійській мові в реченні обов'язково присутні обидва головні члени – підмет і присудок. Натомість у російській мові речення може бути без присудка або без підмета.

4. Один і той же зміст у російській та англійській мовах передається різною формою, тобто різними мовними партнерами.

5. В англійській мові одна частина мови може перейти в іншу без зміни форми. Англійці кажуть, що будь-який іменник можна трансформувати в дієслово.

6. Однією з важливих відмінностей є те, що в російській мові емоційний стан передається переважно за допомогою інтонації. Натомість в англійській мові головна роль належить дієслову, тому й емоційна забарвленість передається за допомогою дієслівної форми групи Perfect.

Можна скористатись низкою вправ, які допоможуть не лише орієнтуватись у відмінностях російської та англійської мов, а й вбудувати основні «фільтри», що дають змогу подолати бар'єри мовного сприйняття та оптимізувати подальше навчання.

Щодо запозичення явищ у політико-правовій системі зазначимо, що технічні нововведення, деякі організаційні й процедурні форми приживаються легше. Складніша справа із запозиченням принципів і цінностей, що лежать в основі політико-правової культури. Тим часом саме вони визначають, до чого прагне та чи інша держава, а отже, що вона хоче запозичити з досвіду інших країн.

У міжнародному досвіді сьогодні переважає одна культура – західна. Її внесок у політико-правову сферу великий і незаперечний. Сучасна демократія з усіма її атрибутами асоціюється із західною культурою. Проте в арсеналі Заходу перебували також такі засоби експансії, як тиск, завоювання, колоніалізм, імперіалізм.

Ще до революції ідеями Заходу не цурались деякі російські теоретики права, проте в 1917 р. наша країна обрала нову культуру (соціалістичну), яка конкурувала з ідеями Заходу. Однак ця конкуренція завершилась розпадом світової системи соціалізму. До того ж у сучасному суспільстві відсутні ідейні принципи й орієнтири. Впадає в очі колосальне ослаблення ідеологічних і культурних функцій. Проте жодна правова культура не мислима без ідейних засад. Тому якщо ми хочемо підвищити правову культуру населення країни, то необхідно насамперед відновити ідеологічні й культурно-виховні функції держави та виправити їх у сучасному плані.

Звичайно, Конституція України як головний юридичний, політичний та ідеологічний документ проголошує нашу країну демократичною, правовою, соціальною державою. Це визначення повністю відповідає світовим стандартам, однак воно досить абстрактне, на практиці часто виявляється, що ці поняття мають лише загальноприйнятий характер, без їх конкретизації та роз'яснень виявляються порожніми словами, що також зумовлює негативне ставлення громадян до держави й права. Адже саме конституційне проголошення України правовою державою може стати ідеологічною основою української держави.

Розглянемо шляхи підвищення правової культури суспільства.

Сучасне суспільство переживає глибоку моральну, естетичну й духовну кризу, викликану соціально-економічними змінами в країні. Криза спостерігається також у правовій свідомості громадян: правовий нігілізм, юридичне свавілля, правове безкультур'я стали явищами, що процвітають у сучасному суспільстві. На жаль, сьогодні не можна говорити не просто про високий, а навіть про середній рівень правової культури українського суспільства. Криза сучасної правосвідомості багато в чому визначається саме низьким рівнем правової культури. Підвищити її здатні ретельно продумана правова пропаганда в засобах масової інформації, широкий доступ до нормативно-правової бази, розроблення та впровадження дієвих форм залучення громадян у правотворчу й правоохоронну діяльність.

Для поширення знань про право та правопорядок держава повинна використовувати всі наявні в її розпорядженні засоби: літературу, мистецтво, школу, церкву, друк, радіо, телебачення, спеціальні юридичні навчальні заклади. Основним елементом цілеспрямованого впливу на розвиток особистості є правове виховання. Його необхідно вбудовувати як багаторівневе й безперервне. Воно має починатись у школі та тривати все життя. Особливо необхідно приділити увагу правовому вихованню молоді, адже від того, наскільки освіченою й вихованою буде молода людина, залежить майбутнє. Сьогодні привертає увагу негативне ставлення молоді до держави. Згідно з даними соціологічних досліджень 64% молоді вважають, що держава не лише не захищає їхні інтереси, а й, навпаки, виступає їхнім ворогом. Спостерігається явне протиріччя в усвідомленні

права та закону, коли останній часто асоціюється з насильством. Останнім часом спостерігається помітне збільшення кількості правопорушень, скоєних неповнолітніми. У формуванні правосвідомості молоді повинні брати участь різні соціальні інститути: сім'я, навчальні заклади, органи державної влади, правоохоронні органи, громадські організації, установи культури. Їхні зусилля мають бути об'єднаними й системними, а дії та робота – регламентуватись законодавчо.

На нашу думку, першочергове місце у формуванні правової свідомості молоді повинна посідати юридична освіта як складова частина професійної освіти. Мається на увазі, що під час підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах I–IV рівня акредитації, у професійних ліцеях необхідно значно більшу увагу приділяти вивченню права України та виховним заходам правового характеру.

У вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації вивчається предмет «Право/Основи правознавства» в обсязі 81/54 години. З них 28/36 годин відводиться на аудиторні заняття, а решта – на самостійне вивчення. Це свідчить про формальне ставлення держави до поширення правових знань, формування правової культури молоді. Адже зрозуміло, що за 14-18 занять неможливо засвоїти передбачений програмою матеріал. Недоліком також є те, що викладання предмета ведеться на I або II курсах, коли більшість студентів ще не готові усвідомити сутність і значення права. Досвід роботи в 1990-х – 2000-х рр. показує, що значно більший ефект приносить вивчення вказаного предмета студентами випускних курсів.

Обласне методичне об'єднання викладачів правознавства вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації Дніпропетровської області значну увагу приділяє позааудиторній роботі у формуванні правосвідомості молоді. Більше 10 років у три етапи (навчальний заклад – регіон – область) проводяться творчі конкурси, конференції, відеопрезентації, конкурси науково-дослідницьких робіт на правову тематику, у яких беруть участь обдаровані студенти. На наше переконання, необхідно застосовувати активні методи роботи з максимальним охопленням студентів, коли вони є не пасивними слухачами, а учасниками дійства (наприклад, круглі столи-дискусії з правових питань, значимих для молоді). Так, у Криворізькому гірничо-електромеханічному коледжі ДВНЗ «Криворізький національний університет» у різні роки до Всесвітнього

дня прав людини були проведені круглі столи-дискусії «Народ і влада», «Мовне питання в Україні», «Шлюб і сім'я», «Право на життя. Смертна кара: за і проти».

Що стосується дорослого населення, то при цьому насамперед виникає проблема «правового мінімуму» – обов'язкового рівня знання права, яким має володіти кожен громадянин незалежно від його соціального статусу. Дослідження показало, що приблизно 70% населення не орієнтуються в нормах законодавства, знання яких диктується повсякденними життєвими потребами. Багато з них схильні до правового нігілізму. Усе це знижує попереджувальну силу закону, ускладнює справедливе й своєчасне вирішення питань, що виникають у громадян у соціальній сфері та в процесі їх господарської діяльності, негативно позначається на ефективності користування конституційними правами й свободами, а також на стані громадського порядку та злочинності. На жаль, державні органи, покликані вирішувати цю проблему, діють роз'єднано. Сьогодні практично не ведеться послідовна пропаганда чинного законодавства. Засоби масової інформації часто демонструють зневажливе ставлення до права, правових принципів і законодавчих норм, у багатьох публікаціях та виступах впадає у вічі низький правовий рівень журналістів. Деякі державні й політичні діячі нерідко допускають у своїх висловлюваннях примиренське ставлення до фактів порушення законності, існування організованої злочинності та корупції. Необхідно зауважити, що стан правової культури суспільства багато в чому визначається ступенем участі професіоналів-юристів у роботі з формування правосвідомості громадян, а також їхнім власним рівнем культури. Правове виховання та пропаганда повинні стати невід'ємною частиною професійної діяльності юристів, адже саме їх професія заснована на досконалому володінні правовими засобами.

Успішне вирішення завдань правового виховання нерозривно пов'язане з активною науковою розробкою проблем правової культури та правової просвіти громадян, упродовження рекомендацій юридичної науки в повсякденну практику правовиховної роботи.

Юристів-науковців повинні цікавити не лише практичні моделі правовиховної діяльності, а й теоретичні основи проблеми. Так, останнім часом науковому дослідженню піддавались проблеми взаємодії правового виховання та правової культури суспільства,

вивчалися різні аспекти деформації правосвідомості громадян тощо.

Наукова значимість проблеми наголошує на необхідності проведення спеціальних досліджень питань правової культури, правосвідомості, правового виховання та юридичної освіти. Важливе місце серед них має бути відведене конкретно-соціологічним дослідженням правової культури молоді та інших категорій громадян як загалом у країні, так і в окремих її регіонах. Звісно, проведення таких досліджень могло б передбачатись у діяльності центральних юридичних відомств, Міністерства освіти і науки України, а також їх науково-дослідних установ. Активну участь у їх реалізації можуть брати юридичні та педагогічні інститути, що займаються підвищенням кваліфікації кадрів.

Водночас не можна забувати, що не менше (а можливо, і більше) виховне значення має також уся повсякденна практична діяльність юридичних органів та установ. Уявлення, погляди, ставлення громадян до чинної правової системи формуються не просто в результаті ознайомлення із законодавством та іншими нормативними актами, а здебільшого залежно від інформації про роботу правоохоронних органів та установ. Сьогодні стає очевидним, що вдосконалення діяльності юридичних органів не можливе без істотного підвищення загальної й правової культури самих юристів.

На жаль, останнім часом престиж правоохоронних органів помітно впав. Так, згідно з опитуваннями громадської думки лише 21% населення довіряє поліції, а на питання «Чи можете Ви або Ваші близькі постраждати від свавілля правоохоронних органів» 68,5% респондентів відповідають, що «це цілком може статись».

Під час підвищення рівня правової культури суспільства особливу увагу необхідно приділити засобам масової інформації. У сучасних умовах вони мають величезний вплив на свідомість людей. Впадає в очі низький рівень правової культури, несформованість і деформованість правосвідомості журналістів. У багатьох публікаціях і виступах виявляються різні прояви антикультури засобів масової інформації. Річ не лише й не стільки в юридичних знаннях (точніше, у їх відсутності), скільки в ставленні до права, правових принципів, законодавчих норм. Дуже часто засоби масової інформації наочно демонструють зневагу до правових вимог, аж до повного заперечення всіх заборон. У журна-

літській практиці представлена вся палітра відносин: від правового інфантілізму (юридична безпечність) через правовий нігілізм (зневага до права) до правового негативізму (відкидання права). У цьому вбачається основна проблема, яка створює загрозу формування негативного ставлення до права.

У зв'язку з усіма згаданими проблемами, а також із метою створення стрункої, взаємопов'язаної системи правового виховання та освіти громадян, що включає в себе державні органи, засоби масової інформації та громадські об'єднання, доцільно втілити такі заходи:

– Міністерству юстиції України очолити роботу з правової освіти населення, а також здійснювати координаційне й методичне керівництво в галузі правового виховання всіма державними органами та організаціями;

– розробити і прийняти указом Президента України національну програму розвитку правової культури в країні;

– створити певну раду з правового виховання, до складу якої повинні увійти представники правоохоронних органів, діячі культури, кіно, телебачення, представники наукових і навчальних юридичних інститутів тощо. Цей орган має займатись вивченням рівня правової освіченості населення, узагальненням форм і методів роботи з розповсюдження юридичних знань та організації правового виховання, аналізом правових матеріалів і форм їх подачі, визначенням найбільш актуальних напрямів правової виховної роботи, розробленням рекомендацій і методичних вказівок;

– визначити та впровадити конкретні заходи щодо організації пропаганди законодавства й підвищення правової свідомості населення шляхом активної участі в цій роботі суддів, працівників прокуратури, органів внутрішніх справ;

– організувати мережу громадських юридичних консультацій для правової допомоги громадянам (особливо малозабезпеченим) із соціальних питань і цивільного законодавства;

– визначити обсяг юридичних знань, якими повинні володіти фахівці, що працюють у тій чи іншій сфері, а також їхні обов'язки щодо дотримання правових норм у своїй галузі; підготувати та видати відповідні вимоги;

– забезпечити видання популярної юридичної літератури, правових довідників і коментарів для населення;

– приділяти особливу увагу правовому вихованню молоді;

– створити єдині центри правової інформації з використанням електронно-обчислювальної техніки; удосконалити систему доведення законів та інших правових актів до населення, забезпечити вільний доступ до правової інформації громадян, підприємств, установ, організацій тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Тільки ретельно продумана й ефективна система правової пропаганди зможе підвищити правову культуру суспільства та сприятиме підвищенню рівня правосвідомості громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / В.М. Тертишник. – 13-те вид., допов. і перероб. – К. : Правова єдність, 2017. – 824 с.
2. Писанко М.Л. Оволодіння майбутніми вчителями англійської мови стандартами комунікативної поведінки у діалогічному мовленні / М.Л. Писанко // Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі : зб. наук. праць / за ред. В.Т. Сулима, С.Н. Денисенко. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – С. 127–130.
3. Тарнопольский О.Б. Этикетное коммуникативное поведение и обучение ему в курсах иностранных языков / О.Б. Тарнопольский // At the Threshold of Millennium: Through Language and Culture Studies to Peace, Harmony and Co-Operation : International Scientific Conference. – Linguapax, 2001. – P. 755.
4. Mednikova E.M. English Idioms and how to use them / E.M. Mednikova. – Moscow : Vyssaja skola, 1983. – 266 p.
5. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин. – М. : Советская энциклопедия, 1967. – 945 с.
6. Цвиллинг М.Я. Русско-немецкий словарь пословиц и поговорок : [700 единиц] / М.Я. Цвиллинг. – М. : Русский язык, 1984. – 216 с.